

ТЕЛЕБАЧЕННЯ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Оксана Білоус

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: kafradioiteleb@ukr.net*

Розглянуто роль телебачення у системі національно-патріотичного виховання дітей. Проаналізовано наукові праці педагогів, психологів, журналістикознавців щодо здатності телебачення потужно впливати на формування національної свідомості у дітей. Осмислено сутність, роль національної свідомості у становленні нації.

Ключові слова: телебачення, національна свідомість, духовні цінності, національне виховання.

Доленосним для України в нинішньому глобалізаційному процесі є національно-патріотичне виховання дітей, формування у них глибоких моральних і духовних цінностей. Щоби людина стала “соборною особистістю” (В. Бехтерев), яка діятиме в інтересах України, родини, власного повноцінного життя, вона повинна національно самоствердитись. Тобто “відкривати Україну в собі – тільки так можна набути втрачену Батьківщину. Тільки за умов набуття власної Батьківщини можна подолати комплекс меншовартості, національної неповноти” [8, с. 36].

Відчуття єдності не лише з теперішнім, а й з минулим – це певний генетичний код етносу, народу, нації, що допомагає самозберегтися у найскладнішому буттєвому контексті. “Адже в кожній особистості, за “презумпцією її самоцінності та цінності для суспільства”, завжди знайдеться властивість, яка буде корисною, цінною для спільного просування до прогресу у сфері культури, – наголошує психолог Валентин Рибалка. – А це передбачає цілеспрямований пошук і результативне знаходження особистісних цінностей, культуротворчих винятковостей у кожній людині, що включається у структуру та культуротворчу діяльність цілісної соборної особистості” [19, с. 8].

Поняття “патріотизм”, його роль, функції, структуру та місце у психолого-педагогічному процесі досліджувати М. Вишняк, В. Герасимчук, В. Коваль, О. Коркішко, М. Павленко, Д. Попова, Ю. Руденко та ін.

Тлумачний словник української мови визначає патріотизм як любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги. З погляду філософії, патріотизм – моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов і відданість Вітчизні, гордість за її минуле і сучасне, бажання захищати інтереси Батьківщини. Під сутністю патріотизму педагогіка розуміє таку моральну якість людини, яка виражається в любові до своєї Батьківщини, усвідомленні її величчя та співпереживанні свого духовного зв'язку з нею, у потребі практичними справами

зміцнювати її могутність, соборність і незалежність. “Виділяють такі функції патріотизму у суспільстві: ідентифікаційну, цілеутворюючу та мотиваційну” [10, с. 134].

Головним, визначальним ідейно-смісловим змістом Шевченкових прозирань у майбутню долю України було духовне воскресіння, національне прозріння українського народу, братання в єдиній родині, гармонійне співжиття в своєму рідному домі.

Актуальні думки про право українського народу на національний розвиток висловив Іван Франко у працях “Поза межами можливого”, “На склоні віку”, “Що таке поступ?”, “Одвертий лист до української галицької молодезі”, “Сухий пень”, “Єврейська держава. Спроба сучасного розв’язання питання”, “Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова” та інших. В історичному нарисі про розвиток культури й цивілізації “Що таке поступ?” Іван Франко підкреслює, що людина може бути щаслива лише в рамках власної нації. “Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими “вселюдськими” фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації” [28, с. 284]. Франкознавець Ф. Медвідь стверджує, що Іван Франко реально оцінив історичне значення феномену національної свідомості для національної самостійності. “Адже добре відомо, що національна свідомість... на базі засадничої національної ідеї містить в собі усвідомлення: 1) етнічної спільності; 2) національних цінностей і відданість їм у мові, етнічній території, національній культурі; 3) соціально-державної спільності; 4) патріотизму; 5) спільності в національно-визвольній боротьбі” [14, с. 171].

Український теоретик нації О. Бочковський називає національну свідомість “громадським цементом, який об’єднує і перетворює первісний народ у новітню націю” [1, с. 9]. Національний інстинкт, правильно культивований сім’єю, школою, а також регіональним телебаченням, зможе спрямувати всі особисті, егоїстичні та індивідуальні прагнення туди, де самопізнається кожна окрема особа, нагромаджуються психічні якості навколо “Я”, що закорінене у життєвій позиції “пізнай себе” (Г. Сковорода), яка є основою національної світоглядної системи. Упродовж століть із “Я” формується етнічна самосвідомість; із “Ми”, які етнічно самоусвідомилися, твориться етнос. Шлях від етносу до нації пролягає через дихотомію. Дихотомія (протиставлення) – первісний спосіб усвідомлення групою людей своєї спільності – “Ми” та відмінностей її від подібного роду співтовариств “Вони”. Отже, етнічну свідомість можна розглядати як духовне явище в чистому вигляді, а самоусвідомлення етнічної спільності – не що інше, як національну свідомість. Тому народ, наділений національною свідомістю, і є нацією [1, с. 9].

Основні принципи національної доктрини виклав Ентоні Д. Сміт:

“1. Світ поділений на нації, кожна нація має свою історію, долю й характер. 2. Нація – єдине джерело політичної влади. 3. Щоб бути вільним, кожен індивід повинен належати до нації й бути відданим передусім їй. 4. Нації повинні мати максимум незалежності й самовияву. 5. Справедливий і мирний світ повинен спиратися на сукупність вільних націй” [24, с. 35–36].

За визначенням Г. Ващенка, нацією вважають єдність поколінь людей – сучасних, минулих і майбутніх. Націю творить спільність походження, території, мови, культури,

традицій. Але особливо він вирізняє свідомість своєї окремішності, що є категоричною передумовою її існування [2, с. 105]. Нація має свої особливості – фізичні, психічні, свої здібності та нахили, вдачу і призначення на землі. Нація втілює в собі духовну спільність, що витворилася на основі спільної історичної долі та спільного прагнення людей до самореалізації. Вона розвивається у просторі та часі та охоплює різні верстви суспільства. Цементуючою силою нації є відчуття її успіхів і кривди, яку їй завдають інші народи, а також воля жити вільно і самостійно у національній державі. “Національні держави – це не ті, в яких відсутні національні меншини, а ті, в яких одна етнічна нація є національною більшістю і сама держава утворюється в межах етнічних кордонів цієї нації. Це так звана “титульна нація”: вона є серцевиною політичної нації (політичної спільноти, що включає всіх громадян даної держави, незалежно від етнічного походження) і ця нація дає мову міжетнічного спілкування (“державну” мову) і дає політичну символіку та основні державні традиції. І саме такі національні держави здатні забезпечити ефективно і громадянську консолідацію (“єдність”), і політичну стабільність. Більшість сучасних європейських держав є національними державами [13, с. 147].

Людське суспільство завжди мало і має національну структуру. Нація – категорія природна і вічна. Природним є прагнення кожного народу мати свою державу, бо лише за цієї умови можливий продуктивний розвиток національного життя.

Пізнаючи інші нації, їхні взаємовідносини, народ, як соціальна спільнота, підходить до пізнання себе як спільноти, може зіставити пізнання особливостей інших народів зі своєю самобутністю, яка є своєрідним джерелом формування патріотично-національних почуттів. У праці “Український націоналізм” Степан Ленкавський характеризує патріотизм, націоналізм і шовінізм.

“а) Патріотизм – це підсвідоме почуття любові до всього, що рідне й нам близьке. Патріотизм може мати вузькі рамки (локальний) і ширші (народний). Локальний патріотизм – це прив’язаність і любов до нашого найближчого оточення, до родини, хати, рідинної місцевості тощо. Народний патріотизм – це почуття любові до свого народу й охота йому допомагати.

б) Націоналізм – це активна любов до Батьківщини. Це вияв не тільки охоти допомогти Батьківщині, але й чин. Практичне реалізування хотінь нації вийти на вищий щабель її розвитку. Націоналізм – вищий щабель патріотизму.

в) Шовінізм – це сліпа, пристрасна любов до свого рідного й ненависть до всього чужого. Це крайня межа невідомо-чуттєвої патріотичної настанови” [11, с. 50].

Слово “шовінізм” (франц. chauvinism chauvin) – войовничий походить від прізвища солдата наполеонівської армії Н. Шовена, який став відомий своїм людиноненавистницьким ставленням до арабського населення під час єгипетського походу в 1798–1801 роках. Тому в політології терміном “шовінізм” позначають ідеологію і політику, що проповідує національну винятковість певної нації, розпалює ненависть та національну ворожнечу. Крайнім проявом шовінізму є фашизм, нацизм, оскільки фашизм, нацизм – це ідеологія і політика войовничого шовінізму та расизму.

“Колоніальна ідеологія різних відтінків і градацій залишається діючою і живою в Україні. Застосовуючи слово “націоналізм” в негативному значенні (як вияв національ-

ного егоїзму), вони, однак, роблять об'єктом своєї критики не якісь експансіоністські форми українського націоналізму, а будь-який захист української незалежної держави та української мови і культури [13, с. 146]. Професор Володимир Монастирський наголошує, що по-справжньому ефективним способом оздоровлення української нації є різке підвищення її природного імунітету, для чого “необхідно якнайшвидше повернути українців у стан їхнього власного політичного, економічного, культурного та духовного націоналізму” [15].

“Націоналізм – це любов до свого народу, країни, але також повага і до всіх інших, – наголошує кардинал Любомир Гузар. – Не може бути націоналізму, який навчає когось ненавидіти. Це трагедія, що знищує народ [4]. Отже, сучасний етап українського державотворення, морально-духовного відродження вимагає кореляції змісту освіти і виховання через посилення в ньому національно-ціннісних орієнтирів. Важлива роль у цьому процесі (про це наголошується у першому підрозділі) належить також ЗМІ, зокрема – регіональному телебаченню.

“Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу, – писала видатний педагог Софія Русова. – Воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів” [20, с. 59].

У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) підкреслюється, що “головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних відносин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури” [5].

З огляду на те, що національне питання стало пріоритетом у суспільно-політичному, освітньо-виховному процесах, йому присвячена низка дисертацій. Автори наукових досліджень Т. М. Гавлігіна, Л. М. Данилюк, Ю. М. Дмитрієнко, О. З. Кендус, О. М. Корнієнко, Л. А. Кулішенко, О. Я. Надибська, В. І. Скрипка, О. М. Тимошенко, М. В. Фурса, В. М. Цвіркун, А. В. Швецова, А. О. Ярошенко, Я. М. Яців осмислювали роль національної свідомості у становленні нації як суб'єкта історії, національної ідеї – головного фактора національного відродження України, передумови побудови національної держави. Наголошували, що українська спільнота самоідентифікувалася через спільну історичну долю, вікові звичаї, традиції, моральні норми громадянського життя та зв'язок з природним середовищем. Однак тривале перебування України в колоніальній залежності призвело до збіднення в українців національно-патріотичної сутності.

“Національна свідомість – іманентна духовна складова національної культури – особливої форми існування загальнолюдського культурного процесу” [29, с. 13], – вважає М. В. Фурса, водночас акцентуючи увагу на тому, що національне самоусвідомлення, знання про своє місце в загальнолюдському розвитку цивілізації карбується в ідеях, програмах, теоріях розвитку власної окремішності і специфіки, створює образ свого майбутнього, слугує духовним забезпеченням процесів консолідації людності і

формування їхньої національної суб'єктивності в історичному процесі, що рівнозначно творенню модерної нації.

Л. М. Данилюк наголошує, що приналежність до національної спільноти (вітчизни ідеологічної) визначається не стільки спільним походженням, скільки через автентичну включеність до громадсько-політичних спільнот у структурі національної держави. Факторами впливу на перетворення індивідуума в повноцінного, активного громадянина є політична і законодавча система, соціальні інститути – сім'я і школа, засоби масової інформації. Аналізуючи особливості формування національно-політичної свідомості суспільства, автор підкреслює, що сучасне українське суспільство – це суспільство перехідне і основними тенденціями його є песимізм, фрустрація та глибокий цинічно-моральний вакуум. Тому в сучасній суспільно-політичній, морально-психологічній ситуації принципове значення має рання національна соціалізація в сім'ї, школі з допомогою засобів масової комунікації, зокрема телебачення.

О. Я. Надібська розглядає свідомість “як таку, що у внутрішній структурі особистості виступає своєрідною стороною її свідомості, самостійним компонентом, іманентною властивістю, яка внутрішньо присутня в свідомості людини” [17, с. 8]. Автор вважає, що на кожному етапі формування людини і суспільства самосвідомість набуває певних нових властивостей, однією з яких є національна самосвідомість, яка виникла на основі етнічної самосвідомості у процесі переростання етносу в націю, а тому піддає сумніву тезу, що національна самосвідомість є завершальним етапом становлення самосвідомості людської спільноти. Логічним є твердження Ю. М. Дмитрієнка, який зазначає, що у формуванні української національної свідомості “державна координація мусить бути направленою на оптимальне співвідношення та пріоритетний розвиток чинників і засобів конструктивізації спадкоємних процесів, які онтологічно відбивають ментально опосередковані, аксіологічні ідеї власного історичного розвитку та історичні традиції прогресивного світового соціального розвитку” [7, с. 15]. Морально-духовна інтеграція української нації може стати результатом комплексної, системної праці над згуртуванням народу на основі його мови, культури, традицій, звичаїв, ментальності, які є складовою національного ідеалу, що виражає устремління до досконалості, уявлення про зразкове, як у суспільно-політичному, так і духовно-моральному бутті нації та її представників (О. З. Кендус).

“Ми мусимо серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уявляти собі його, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього” [28, с. 285], – писав у праці “Поza межами можливого” Іван Франко. Отже, національний ідеал – ідеал повного, нічим не обмеженого життя і розвитку нації уміщує в собі ідеали соціальної рівності і політичної волі, тобто поєднує персоналістичну та колективістську світоглядні тенденції. “Він також є кордоцентричним, бо не лише усвідомлюється, а й відчувається серцем” [21, с. 91]. У цьому контексті “національний характер виступає як концепт, що виражає культурну індивідуальність певного народу, в якій знаходить відображення життєвий світ цього народу і яка постає не лише у вигляді певного ансамблю психологічних рис, а передусім у вигляді усталеного комплексу культурних диспозицій та артикуляцій” [31, с. 15], – підкреслює А. В. Швецова. Вона також слушно

наголошує, що національний характер (як певна психологічна цілісність) властивий не кожному з представників того чи іншого народу, а лише “людині культури” – ідеальному людському типові, який створюється і відтворюється національною культурою. Саме тому, на думку В. М. Цвіркуна, “основні цілі і завдання підростаючих поколінь слід пов’язувати з практичним освоєнням в процесі навчання історії культури власного народу і людства загалом” [30, с. 16].

Дослідник О. М. Корнієнко вважає, що цінносні особистості – це системна ознака, що виявляє функціональний аспект особистісного значення в процесі діяльності, характеризує специфічні аксіологічні відносини з боку особистості, спрямовані як на реалізацію особистих потреб, інтересів, так і інтересів системи, в яку включена певна особистість [9, с. 6].

Важливим науковим підґрунтям щодо успішного використання регіонального телебачення у процесі національно-патріотичного виховання дітей є твердження В. І. Скрипки: “Людину неможливо зробити як пасивний результат дій об’єктивних факторів” [23, с. 14]. Потрібно обумовлювати включення дітей в діяльність, викликати під впливом телепередач особисту активність щодо глибокого пізнання історичного минулого українського народу, оволодіння національними цінностями, вищими здобутками у національно-культурному і суспільному житті. Механізм формування духовних цінностей є системою спланованих та науково обумовлених управлінських впливів державних інститутів, котрі визначають та забезпечують необхідні умови впливу на динаміку соціально-навчальних відносин... [33, с. 12].

Отже, національне виховання – найпотужніший засіб утвердження української соборної особистості: добродійного творця. Тому працівникам усіх державно-суспільних інституцій, які причетні до виховного процесу, потрібно знати і пам’ятати, що “тільки тоді виховання буде дієвим, коли базуватиметься на національному ґрунті” (Софія Русова). Національна сутність освіти і виховання обґрунтована у працях видатного німецького педагога Ф. В. А. Дістервега (1790–1866), який вважав, що “кожна людина знаходить при своєму народженні на світ своє оточення, свій народ, серед кого їй призначено жити і принаймні виховуватись уже на певному ступені культури, яку повинні розглядати як спадок, залишений предками, як результат їхньої історії всіх чинників, що на них впливали” [6, с. 229]. Стан культури визначально впливає на довкілля, створює його, і воно впливає на людину “відповідно до своєї суті” [6, с. 229]. Завдання виховання полягає в тому, щоб “налагодити зв’язок будь-якого ступеня розвитку з попереднім...” [6, с. 229]. Ф. В. А. Дістервег підкреслював: “потрібно зважати на звичаї, традиції, що існують у суспільстві, на все, що в ньому визначається й прийнято” [6, с. 230]. Цей принцип культуровідповідності має належати “до непохитних, непорушних” [6, с. 231].

В Україні основи системи виховання закладені ще в часи давньоукраїнської держави – Київської Русі. До нас дійшли настановчі твори з виховання “Ізборники” Святослава 1076 року, “Слово про Закон і благодать” митрополита Іларіона, збірник законів “Руська правда” Ярослава Мудрого і “Правда” Ярославичів (його синів), “Поучення” Володимира Мономаха та інші, що свідчать про високий рівень освіти та духовності в Київській Русі в X–XII ст.

“Поучення” (пишуть також “Повчання”, “Повчання Володимира Мономаха своїм дітям”, “Повчання дітям” та ін.) – це перша староукраїнська пам’ятка педагогічної думки в Україні, це трактат про виховання дітей, прищеплення їм моральних християнських якостей, господарності, поваги до людини, духовності, любові до Батьківщини. Володимир Мономах повчає, що треба “премудрих – слухати, старшим покорятися, з рівними і меншими – приязнь мати; без лукавства розмовляти, багато розуміти; не лютувати словом, не хулити розмовою, гнів подавляти, помисел чистий мати, спонукаючи себе на добрі діла Господа ради [16, с. 18, 19]. Водночас Володимир Мономах нагадував дітям, щоб вони не грішили, бо є сім смертних гріхів: заздрощі, скупість, розпуста, захланність, гордощі, зневіра, гнів. У цьому творі звертається увага на основні риси характеру людини-християнина: правдивість, чесність, працьовитість, любов до ближнього.

Доба козацько-гетьманської держави дала потужний стимул ідеям національно-патріотичного виховання, чи, як тоді говорили, “народного” виховання, народної педагогіки. Виникли Острозька та Києво-Могилянська академії, вся територія України вкрилася мережею шкіл різних типів – братських, дяківських, церковно-приходських, козацьких, полкових, мистецьких тощо.

Уся система виховання дітей, підлітків, юнацтва, молоді була спрямована на формування громадянина – патріота і лицаря, бо тільки такий громадянин здатний на жертвоне служіння власному народу, на боротьбу за волю, за державу [32, с. 72,73].

Ідеї демократизму, народності та патріотизму є вихідними і визначальними у системі педагогічних поглядів Григорія Сковороди. Він обстоював ідею гармонії тілесного і духовного у розвитку людини, необхідність самопізнання та постійного осмислення сенсу життя, можливість людини переходити завдяки мудрості та особистісній рефлексії від буденного до вищого буття. “Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестане учитися” [22, с. 221]. Такий висновок робить Г. Сковорода: “Коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде марним” [22, с. 221]. Принцип народності, на думку Г. Сковороди, зумовлюється всім укладом життя, історичними умовами, мовою, культурою.

Керуючись ідеєю народності, видатний російський педагог українського походження Костянтин Ушинський наголошував, що народна освіта повинна знаходитися в руках народу, а навчання і формування почуття патріотизму у дітей повинно здійснюватися рідною мовою. “В основі особливої системи виховання в кожного народу лежить, звичайно, особлива ідея про людину, про те, якою повинна бути людина в увявленні народу в певний період народного розвитку. Кожний народ має свій особливий ідеал людини і вимагає від свого виховання відтворення цього ідеалу в окремих особах. Ідеал цей у кожного народу відповідає його характерові, визначається його громадським життям, розвивається разом із його розвитком” [27, с. 56]. Національну природу виховання К. Ушинський обґрунтував так: “Незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети” [26, с. 47], тому постійно користувався термінами: “англійське виховання”, “німецьке виховання”, “французьке виховання” тощо.

Талановитий український педагог Григорій Ващенко в основу своїх поглядів про національно-патріотичне виховання молодого покоління поклав закони віри в ідеали добра, намагання творити і відстоювати це добро. Вихована на цих засадах людина у своїй поведінці керується вірою, утверджуючи її у своєму життєвому середовищі і в самій собі. “Водночас людина народжується і живе як єство соціальне, у конкретному національному середовищі, належить до певної спільноти, що відрізняється серед інших спільнот особливим енергетичним полем, своєю мовою, культурою, зв’язками з минулим, звичаями і обрядами і яка зветься нацією, – наголошує професор Омелян Вишневський. – Саме звідси, з походження людини, починається для неї поняття свого етносу, народу, нації. Звідси її коріння” [3, с. 83].

Вагомий вклад у розвиток української педагогіки і національного виховання вніс Василь Сухомлинський. На противагу комуністичному режимові, який ставив “за мету ідеологічну індоктринацію дітей та їх виховання як гвинтиків, повністю відданих комуністичній партії та радянській державі (Дитина із самого початку мала бути безбожником, готовим убити ворога. А ворогом, “за заповідями партії”, проголошувався кожен, на кого вкаже партія)”[18], Василь Сухомлинський визначив необхідність єдності морального та естетично-емоційного виховання дитини, вважаючи, що “мова – духовне багатство народу, що школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова” [25, с. 214–215].

Наукове осмислення проаналізованих праць підтверджує, що безнаціонального виховання не існує. Кожна нація має свою систему виховання, зумовлену її природно-психологічними особливостями розвитку, менталітету, моралі, етики, філософії, ідеології. “Людина і культура – невіддільні, адже людина (аргентинець, болгарин, єврей, українець, японець) творить культуру, а культура аргентинська, болгарська, єврейська, українська, японська формує людину, – зазначає професор Василь Лизанчук. – Мудрість діалогу культур – в умінні збирати краплини відмінностей у безмежний океан добра; доброзичливий діалог культур – мов живильний ґрунт, на якому проростають зерна порозуміння, злагоди, дружби між націями, державами; творчий діалог культур – криниця, де зберігаються справжні цінності національного життя” [12, с. 15–16]. Об’єднуючи минуле, сучасне й майбутнє народу, національно-духовні цінності сприяють інтеграції старших і молодих поколінь українців у високорозвинену сучасну націю.

До базових теоретико-методологічних засад національно-патріотичного виховання належать такі розвивально-гуманістичні цінності: народність, природовідповідність, культуровідповідність, самодіяльність, демократизм, гуманізм, історизм, любов до батьківщини і Батьківщини, до мови роду, збереження природи тощо.

Отже, національно-патріотичне виховання – це організований, цілеспрямований, систематичний, регульований психолого-педагогічний процес використання передач регіонального телебачення в контексті утворення у свідомості дітей неповторних етнічних, культурних, мовних, історичних, звичаєвих цінностей, на основі яких формується українська національна свідомість як система гуманістичних поглядів, ідей, переконань, ідеалів, добротності, міжнаціональної толерантності, духовно-моральної єдності поколінь.

Список використаної літератури

1. Бочковський О. І. Наука про націю та її життя / Ольгерд Іпполіт Бочковський. – Нью-Йорк, 1958. – 79 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для Виховників, Учителів і українських Родин / Г. Ващенко. – 2-ге вид. – Брюссель ; Торонто ; Нью-Йорк ; Лондон ; Мюнхен : Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208 с.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / О. Вишневський. – Львів : Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти ; Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенко, 1996. – 238 с.
4. Гузар Л. Не може бути націоналізму, який навчає когось ненавидіти / Любомир Гузар // Українське Слово. – 2011. – 31 серп. – 6 верес.
5. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) // Освіта. – 1993. – № 44, 45, 46.
6. Дистервег Ф.-В.-А. О природосообразности и культуросообразности в обучении / Ф.-В.-А. Дистервег // Избранные педагогические сочинения. – М. : Учпедгиз, 1956. – 374 с.
7. Дмитрієнко Ю. М. Проблема спадкоємності в національній самосвідомості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Ю. М. Дмитрієнко. – Х., 1998. – 18 с.
8. Жулинський М. Духовна прага по втраченій Батьківщині : статті / М. Жулинський. – [2-ге вид.]. – К. : Вид. дім “КМ Академія”, 2002. – 66 с.
9. Корнієнко О. М. Національні цінності особистості: сутність та особливості їх формування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / О. М. Корнієнко. – К., 1998. – 18 с.
10. Кулішенко Л. А. Проблема національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 рр.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Л. А. Кулішенко. – К., 2007. – 211 с.
11. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори / С. Ленкавський. – Івано-Франківськ : Лілея, 2002. – Т. 1 / за ред. О. Сича. – 600 с.
12. Лизанчук В. Не лукавити словом / В. Лизанчук. – Львів, 2003. – 560 с.
13. Лісовий В. С. Культура – ідеологія – політика / В. С. Лісовий. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 1997. – 352 с.
14. Медвідь Ф. Ідеал національного в трактуванні Івана Франка / Ф. Медвідь // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф. – Львів : Світ, 1998. – С. 169–173.
15. Монастирський В. Націоналізм: чим він є – злом чи добром? / В. Монастирський. – День. – 2011. – 15–16 квіт.
16. Мономах В. Поучення / Володимир Мономах. – Львів : Львів. крайове тов-во “Рідна школа” ; Видавн. “Фенікс”, 2011. – 37 с.
17. Надібська О. Я. Національне у самосвідомості особистості поліетнічного соціуму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / О. Я. Надібська. – Одеса, 2002. – 19 с.
18. Палій О. Як КПУ виховує яничар / О. Палій // День. – 2012. – 23 трав.
19. Рибалка В. Соборна особистість як основа розвитку українського суспільства / В. Рибалка // Психолог. – 2008. – № 4. – С. 3–8.
20. Русова С. Національна школа / С. Русова // Рідна школа. – 1992. – № 2. – С. 59–75.
21. Синичич Г. В. Публіцистика Івана Франка 90-х років XIX – початку XX століття: ідейно-концептуальні засади та тематично-змістові моделі : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Г. В. Синичич. – Львів, 2011. – 226 с.
22. Сковорода Г. Повне збір. тв. : у 2 т. / Григорій Сковорода. – К. : Наукова думка, 1973. – Т.2. – 576 с.
23. Скрипка В. І. Соціалізація учнівської молоді в умовах розбудови національної школи (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.11 “Філософія освіти” / В. І. Скрипка. – К., 1994. – 17 с.

24. Сміт Д. Ентоні. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. Наукове видання / Ентоні Д. Сміт. – К. : Темпора, 2009. – 312 с.
25. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Наукова думка, 1977. – Т.5. – 366 с.
26. Ушинский К. Д. Собр. соч. : в 8 т. – Т.3. Педагогические статьи. 1862–1870 гг. / К. Д. Ушинский ; ред. А. М. Еголин. – М. ; Л. : Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – 691 с.
27. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1949. – 416 с.
28. Франко І. Поза межами можливого // Іван Франко. Збір. тв. : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1986. – Т.45. – С. 276–285.
29. Фурса М. В. Понятійно-структурний аналіз національної свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / М. В. Фурса. – Львів, 1996. – 23 с.
30. Цвіркун В. М. Формування світоглядних установок особи підліткового віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.04 “Філософська антропологія, філософія культури” / В. М. Цвіркун. – К., 2001. – 20 с.
31. Швецова А. В. Національний характер як предмет соціально-філософського аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / А. В. Швецова. – К., 1999. – 35 с.
32. Шовкошитний В. Національно-патріотичне виховання в контексті українського державотворення: збірник наукових статей (2004 – травень 2005 року) / В. Шовкошитний. – Васильків : Вид-во “Колофон”, 2005. – 165 с.
33. Ярошенко А. О. Формування духовних цінностей в сучасній вищій школі засобами гуманітарних наук : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / А. О. Ярошенко. – К., 2003. – 17 с.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.13

Прийнята до друку 08.10.13

TELEVISION IN THE SYSTEM OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN

Oksana Bilous

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: kafradioiteleb@ukr.net*

Author has rewied the role of television in the system of national-patriotic education of children. Proceedings of educators, psychologists, journalist experts the ability of television powerfully influence on the formation of national consciousness of children has been analised. Has comprehended the essence, the role of national consciousness in the development of the nation.

Key words: television, national consciousness, spiritual values, national education.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ

Оксана Білоус

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, г. Львов, Украина,
e-mail: kafradioiteleb@ukr.net*

Рассмотрена роль телевидения в системе национально-патриотического воспитания детей. Проанализированы научные труды педагогов, психологов, журналистиковедов относительно способности телевидения мощно влиять на формирование национального сознания у детей. Осмыслена сущность, роль национального сознания в становлении нации.

Ключевые слова: телевидение, национальное сознание, духовные ценности, национальное воспитание.